

Alevî-Bektâşî Klasikleri Adlı Yazılı Kaynaklar Üzerine Bir İnceleme An Examination of Written Sources on Alawî-Bektâshî Classics

Yunus İBRAHİMOĞLU

ORCID: [0000-0001-5949-615X](https://orcid.org/0000-0001-5949-615X) | E-Posta: yunus.ibrahimoglu@sirnak.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Ana Bilim Dalı
Assistant Professor. Dr., Şırnak University, Faculty of Divinity, Department of Islamic Sect

Şırnak, Türkiye

ROR ID: [01fcvk723](https://ror.org/01fcvk723)

Article Information / Makale Bilgisi

Citation / Atıf: İbrahimoglu, Yunus. "Alevî-Bektâşî Klasikleri Adlı Yazılı Kaynaklar Üzerine Bir İnceleme". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (Aralık 2023), 309-328. <https://doi.org/10.35415/sirnakifd.1322989>

Date of Submission (<i>Geliş Tarihi</i>)	05. 07. 2023
Date of Acceptance (<i>Kabul Tarihi</i>)	15. 11. 2023
Date of Publication (<i>Yayın Tarihi</i>)	15. 12. 2023
Article Type (<i>Makale Türü</i>)	Research Article (<i>Araştırma Makalesi</i>)
Peer-Review (<i>Değerlendirme</i>)	Double anonymized – At Least Two External (<i>Çift Taraflı Körleme / En az İki Dış Hakem</i>).
Ethical Statement (<i>Etik Beyan</i>)	It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited. (<i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i>)
Plagiarism Checks (<i>Benzerlik Taraması</i>)	Yes (<i>Evet</i>) – Ithenticate/Turnitin.
Conflicts of Interest (<i>Çıkar Çatışması</i>)	The author(s) has no conflict of interest to declare (<i>Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.</i>)
Complaints (<i>Etik Beyan Adresi</i>)	suifdergi@gmail.com
Grant Support (<i>Finansman</i>)	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research. (<i>Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.</i>)
Copyright & License (<i>Telif Hakkı ve Lisans</i>)	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. (<i>Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.</i>)

Özet

Bir milletin geçmiş, günümüz ve gelecek ile olan tarihsel bağını temsil eden ve topluma ait edebî olsun veya olmasın bütün değer, gelenek, norm ve inançları kapsayan kültürel mirasın, canlılığını ve kuşaklar arası sürekliliğini devam ettirebilmesi büyük oranda yazılı kaynakların varlığı ile mümkündür. Nitekim birincil sözlü kültür olarak isimlendirilen dönemde insanlar, bilgi ve deneyimlerini şifahi olarak kuşaktan kuşağa aktarmışsa da ancak kolektif bilince hitap eden ürünler akılda tutulmuş ve aktarımı sağlanmıştır. Yazılı kültüre geçişle birlikte kitleleri bir arada tutan kodları barındıran metinlerin hem etki alanları genişlemiş hem bunların benimsenişi ve kabullenışı daha kolay olmuştur. Çünkü yazılı kaynaklar olmaksızın kültürel belleğin korunması, eksiksiz olarak aktarımı ve bünyesinde yetişmekte olan kuşağın ihtiyaçlarını karşılayabilmesi oldukça güçtür. İslam kültürü içerisinde yeşermiş olan ve tarih boyunca devamlılıklarını çoğunlukla şifahi kültürle devam ettiren Alevîlik de günümüzde buna benzer zorluklarla karşı karşıya kalan oluşumlardan biridir. Ancak burada önemli problemlerden bir tanesi, Alevîliğin gerçekten yazılı kaynaklarının olmaması değil, konuyla alakalı ciddî araştırmalar ile ortaya konulabilecek kaynakların yayımlanması noktasında gerekli hassasiyetin gösterilmemiş olmasıdır. Bu kaygıdan hareketle Türkiye Diyanet Vakfı'nın tarihî bir sorumluluk üstlenerek başlattığı ve devamını sağladığı "Alevî-Bektâşî Klasikleri" projesi, Alevî-Bektâşî geleneğine ait yazılı edebiyatın gün yüzüne çıkartılarak İslam kültürüne kazandırılması açısından atılmış oldukça önemli ve isabetli bir adımdır. Ancak orijinal ve Latinize halinin yanı sıra günümüz Türkçesine uygun olarak sadeleştirilerek yayımlanan söz konusu yazılı kaynaklar, Alevîlik-Bektâşîlik terminolojisinin, imgelerinin, öğretilerinin, dil ve üslubunun öğrenilmesi açısından büyük ehemmiyete sahipse de içerik olarak incelendiğinde birtakım sorunların var olduğu saptanmıştır. Bu problemlerin başında ise tüm eserlerin “Alevî-Bektâşî Klasikleri” çatısı altında toplanması gelmektedir. Böylesi bir durum ise beraberinde Alevî-Bektâşî geleneğine ait olmadığı bilindiği halde bazı eserlerin bu geleneğe aitmiş gibi bir algının oluşmasına sebebiyet vermektedir. Nitekim söz konusu bazı eserlerin bütün tasavvufî gruplarca benimsendiği bilinmektedir. Yine “Alevî-Bektâşî Klasikleri” bünyesinde yayımlanan bazı eserlerin isimlendirilmesindeki hatalar dikkat çekmektedir. Söz konusu eserlerin içerikleri dikkate alınmadan basılmış olması ise beraberinde isim-içerik çelişmesini doğurmuştur. Bunun yanı sıra eserlerin detaylı bir şekilde araştırılmayıp tahkiki olarak yayımlanmaması da böylesi kapsamlı bir çalışmanın keyfiyetini olumsuz etkilemektedir. Nitekim burada yapılması gereken çalışmanın istinsah edilmiş eserler üzerinden değil de muhtelif kütüphanelerde ve şahıslarda bulunan el yazması nüshalarının toplanıp karşılaştırılması yapılarak araştırmanın tamamlanmasıdır. Söz konusu çalışma ile alakalı göze çarpan bir diğer problem, tercüme esnasında yapılan çeviri hataları olmuştur. Öyle ki Alevîliğin temel taşlarından biri olan Ali isminin kullanımı ile alakalı birtakım yazım yanlışlarının olduğu tespit edilmiştir. Bu tarz kullanımların ise Müslüman toplumlarındaki birlikte yaşama kültürüne bir katkı sağlamaktan ziyade kitleler arası derin çatlakların oluşmasına sebebiyet verebilmektedir. “Alevî-Bektâşî Klasikleri” adlı yayınlar özelinde gerçekleştirdiğimiz araştırmada söz konusu literatür ile ilgili olası hataların tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda çalışmamızda söz konusu problemler sırasıyla mercek altına alınarak irdelenmiş ve örneklerle izah edilmeye gayret gösterilmiştir. Bunun yanı sıra destekleyici argümanlarla problemlerin çözümüne yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İslam Mezhepleri Tarihi, Alevîlik, Bektâşîlik, Diyanet Vakfı Yayınları, Alevî-Bektâşî Klasikleri.

Abstract

The vitality and intergenerational continuity of a nation's cultural heritage, encompassing all aspects of culture, values, traditions, norms, and beliefs, representing its historical connection to the past, present, and future, can only be sustained through the presence of written sources. While during the period referred to as the primary oral culture, people passed on their knowledge and experiences orally from generation to generation, only products that appealed to collective consciousness were retained in memory and transmitted. With the transition to written culture, texts containing the codes that bind communities together have not only expanded their spheres of influence but have also been more readily embraced and accepted. This is because preserving cultural memory, ensuring its complete transmission, and meeting the needs of the emerging generation within it without written sources for research is quite challenging. Alevism, which has emerged within Islamic culture and historically maintained its continuity through oral tradition, is one of the formations facing similar challenges today. However, the main problem here is not the lack of written sources for Alevism, but rather the absence of serious research on the subject, or if available, the lack of sensitivity in their publication. With this concern in mind, the " Alevi-Bektâshî Classics" project initiated and continued by the Turkish Religious Foundation represents a significant and well-founded step in bringing written literature related to the Alevi-Bektâshî tradition to light and incorporating it into Islamic culture. However, the written sources published in a simplified form to fit modern Turkish, while of great importance for learning the terminology, imagery, metaphorical teachings, language, and style of Alevism-Bektashism, have been found to have certain issues in terms of authenticity when examined in terms of content. At the forefront of these problems is the gathering of all works under the umbrella of " Alevi-Bektâshî Classics." Such a situation has led to the perception that some works belong to this tradition even though it is known that they do not. In fact, it is known that some of these works are embraced by various Sufi groups. Furthermore, errors in the naming of some works published within the framework of the " Alevi-Bektâshî Classics" project are also noteworthy. The publication of these works without considering their content has resulted in a discrepancy between their titles and content. In addition, the failure to thoroughly research and publish these works with scholarly scrutiny has adversely affected the objectivity of such a comprehensive project. Indeed, what should be done here is to complete the research by gathering and comparing manuscript copies found in various libraries and with individuals, rather than relying solely on transcribed works. Another noticeable issue related to the mentioned study is the translation errors made during the translation process. In fact, it has been identified that there are certain spelling errors related to the usage of the name Ali, which is one of the cornerstones of Alevism. Such uses can potentially lead to the formation of deep rifts between communities rather than contributing to the culture of coexistence in Muslim societies. Our research, conducted in the context of the publications titled " Alevi-Bektâshî Classics," aims to identify potential errors related to this literature. In this regard, we have examined and analyzed the aforementioned issues in our study, providing explanations with examples. Additionally, we have presented solutions to these problems with supporting arguments.

Keywords: History of Islamic Sects, Alevism, Bektâshîsm, Religious Foundation Publications, Alevi-Bektâshî Classics

Giriş

Her toplum, sahip olduğu kültür ve geleneği, kültür değişmesine uğramadan devam ettirip sonraki nesillere aktarabilmek adına yazılı kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Nitekim kültürel mirasın, nesiller arası devamlılığını büyük oranda yazılı kaynakların varlığına borçlu olduğu bilinmektedir. Öyle ki okunmayan, araştırma konusu yapılmayan ve üzerinde düşünülmeyen kültür ve gelenekler, bünyesinde barındırdığı dinî, insanî ve ahlâkî değer yargılarını, yetişmekte olan kuşağın ihtiyaç ve problemlerine yeteri düzeyde cevap veremeyip kendilerini yenileyebilme noktasında zayıf kalabilirler. Bununla beraber yazılı olmasına rağmen sadece teoride kalan değerler ve kültürel birikimler de pratikte canlılıklarını ve faaliyetlerini sürdüremediklerinden ötürü ya yeni kuşak tarafından içselleştirilmemiş ya da farklı kültür ve geleneklerin tesirinde kalarak kaybolmaya mahkûm olmuşlardır.¹

Günümüzde Alevîlik adı altında varlığını sürdüren ocaklar veya topluluklar da bu gerçeğe karşı karşıya kalan oluşumlardandır.² İslâm medeniyeti içerisinde daha çok tasavvuf düşüncesi ve hayatı bağlamında dini ve sosyokültürel topluluklar olarak varlığını devam ettiren Alevî geleneğe mensup ocaklar, tarih boyunca sürekliliğini büyük oranda sözlü kültürle sağlamış olsalar da bunda sahip oldukları yazılı kaynakların rolü de göz ardı edilmemelidir. Alevîliğin yazılı kaynaklara sahip olmadığını savunan bazı çağdaş araştırmacı ve yazarlar bulunsalar da bu iddialar,³ Alevîliğin gerçekten yazılı kaynaklarının olmamasından değil, şu zamana kadar yazılı kaynaklar üzerlerinde ciddî araştırmaların

¹ Geniş bilgi için bk. Orhan Türkdoğan, *Değişme, Kültür ve Sosyal Çözülme*, (İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1996), 65-73; Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1987), 215-231.

² Bu gruplarla alakalı detaylı bilgi için bk. Hamza Aksüt, *Aleviler : Türkiye - İran - Irak - Bulgaristan*. (Ankara : Yurt Kitap Yayın, 2009); Ali Yaman, *Alevilik'te Dedelik ve Ocaklar : Dedelik Kurumu Ekseninde Değişim Sürecinde Alevilik* (İstanbul : Karacaahmet Sultan Derneği, 2004); Mehmet Ersal, *Alevilik Kavramları ve Ocak Sistemi-Çocuk Havzası Örneği-* (Ankara: Hacı Bektaş Veli Araştırmaları, 2016); Cenksu Üçer, *Anadolu'da Alevi Ocakları ve Grupları* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019); Fevzi Rençber, *Hakk Muhammed Ali aşkı : "Adıyaman Alevileri"*. (Ankara : Gece Kitaplığı, 2014); Harun Yıldız, *Anadolu Aleviliği : Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme* (Ankara : Araştırma Yayınları, 2004); Gıyasettin Aytaş (ed.), *Bingöl, Muş/Varto yörelerinde ocaklar, oymaklar ve boylarla ilgili araştırma sonuçları*. (Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, 2010).

³ Banu Mustan Dönmez, "Alevi Müziğinin Geleceği: Sözlü Kültür Ürünlerinin Modern Dünyadaki Konumu ve Dönüşümü", *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu (03-05 Ekim 2013)*, ed. Mehmet Yazıcı, (Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2014), 2/189.

yapılmamasından veya olsa bile yayımlanması noktasında gerek gelenek mensupları gerek araştırmacılar tarafından gerekli hassasiyetin gösterilmemiş olmasından ötürüdür.⁴

Alevîlik konusu, salt bilimsel bir konu olmaktan öte Anadolu topraklarında var olan ve farklı dinî motiflere sahip toplulukların bir arada yaşama kültürünün geliştirilmesi açısından hayati bir önem arz etmektedir. Meselenin önemine ve hassasiyetine binaen Türkiye Diyanet Vakfı, tarihi bir sorumluluk üstlenerek "Alevî-Bektâşî Klasikleri" adlı projeyi başlatmış ve devam etmesini sağlamıştır.⁵ Bu projesi ise Alevî-Bektâşî geleneğine ait yazılı kaynakların gün yüzüne çıkartılması ve gelecek kuşaklara aktarımının sağlanması açısından atılmış isabetli bir adımdır. Ayrıca Alevîliği, tarihsel bağlarından koparmak gibi dışarıdan yapılmak istenen müdahalelerin etkisiz hale getirilmesi konusunda çok önemli boşlukları doldurma potansiyeline sahip olan bu eserler, konuyla alakalı yapılabilecek yeni çalışmalara örnek teşkil edebilecek nitelik taşımaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları tarafından neşredilen “Alevî-Bektâşî Klasikleri” adlı eserler, Alevî gelenek mensubu ocakların kendi gerçeklikleri ve yayın kriterleri açısından mercek altına alınmıştır. Ancak birçok yönüyle inceleme kapsamına alınan bu kaynakların yayımlanması hususunda güvenilirliğine ve objektifliğine gölge düşürebilecek bazı problemlerin olduğu tespit edilmiştir. Bu problemlerin başında yayımlanan eserlerin “Alevî-Bektâşî Klasikleri” adı altında toplanması gelmektedir. Öyle ki bu proje kapsamında yayımlanan bazı eserlerin sadece Alevî-Bektâşî geleneğine ait olmadığı bilindiği halde söz konusu eserler, bu geleneğe aitmiş gibi yayımlanmış ve bütün tasavvufî gruplarca sahiplenilmelerine rağmen sadece Alevî-Bektâşî geleneğine aitmiş gibi gösterilmiştir. Bu seri içerisinde yayımlanan ve *Muhammed b. Hanefiyye Cengi* olarak isimlendirilen *Cenknâme* bu örneklerin başında gelmektedir. Efsanevi bir üslupla kaleme alınmış olan bu eser, Anadolu halkının Ehl-i Beyt sevgisini gösteren önemli eserlerden olup sadece Alevî-Bektâşî geleneğinde değil bütün Müslümanlar arasında yaygınlık kazanmış olan cenknâmelerdir. Nitekim Alevî-Bektâşî nitelemeli gruplara özgü olan yazılı kaynakların Cönkler veya Cönknâmeler olarak isimlendirildikleri bilinmektedir. Benzer durum *Dâstân-ı*

⁴ Alevî-Bektâşî yazılı kaynaklarının tespit ve tenkidi için bk. Ömer Faruk Teber, *Bektaşî Erkânâmelerinde Mezhebî Unsurlar* (Ankara : Aktif Yayınevi, 2008), 10-19.

⁵ Konuyla alakalı dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ali Bardakoğlu ile DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi ve TDV Yayın Kurulu Başkanı M. Saim Yeprem’in açıklamaları için bk. *Erkânâme-I*, haz. Doğan Kaplan, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014), 4-6.

İbrahim Ethem, *Dâstân-ı Fâtıma*, *Dâstân-ı Hâtun*, *Kitâb-ı Cabbâr Kulu* adlı eserler için de söz konusudur.⁶

Bununla beraber genel olarak eserlerin, Alevî-Bektâşî gelenekteki ocak sistemini dikkate almadan bütün grupların ortak eseriymiş gibi yayımlanması da dikkat çeken problemler arasında zikredilebilir. Bu bağlamda Alevî gelenek içerisinde kaleme alınan her bir eserin, ait olduğu grubun rengini, hassasiyetini ve karakteristik özelliklerini yansıttığı bilinmektedir.⁷ Her bir ocağın bulunduğu coğrafyaya göre şekillenmesi ve kendine özgü ritüellerinin olması da bunu destekler niteliktedir.⁸ Dolayısıyla eserlerin detaylı bir şekilde araştırılmayıp ocağa mensup olduğu tespit edilen eser nüshalarının esas alınarak ocak merkezli tahkiklerinin yapılmaması ve bu haliyle yayımlanmaması⁹ da karşımıza çıkan önemli bir problemlerden sayılabilir. Buradan hareketle de böylesi kapsamlı bir çalışmada ocağa ait farklı nüshaların karşılaştırılarak ele alınması metoduna başvurulmadığı anlaşılmıştır.

Yine “Alevî-Bektâşî Klasikleri” bünyesinde yayımlanan bazı eserlerin isimlendirmelerindeki hatalar, karşımıza çıkan bir diğer problemdir. Bunun en açık örneğini ise Alevî-Bektâşî yazma kaynaklarından biri olarak kabul edilen ve *Erkânnâme-I* başlığıyla yayınlanan eserin isimlendirmesinde görmekteyiz.¹⁰ Burada esasında birbirinden farklı içeriklere sahip olan *Erkânnâmeler* ile *Buyruk* nüshaları birbiriyle karıştırılmış ve nihayetinde *Buyruk* nüshası olduğu anlaşıldığı halde yayıma hazırlanırken *Erkânnâme* ismiyle basılmıştır. Buna benzer aynı sorun, *Hızırnâme* adlı eserin isimlendirmesinde de görülmektedir.¹¹

“Alevî-Bektâşî Klasikleri” serisiyle alakalı olarak işaret etmek istediğimiz son problem, eserlerin tercüme edilmesi esnasında yapılan çeviri hatalarıdır. Bu önemli sorun ile

⁶ Detaylı bilgi için bk. Sönmez Kutlu, “Alevî-Bektaşî Yazılı (Arap Harfli) Kaynaklarının Neşri ve Ortaya Çıkan Sorunlar” *Alevî ve Bektaşî Yayınlarının Temel Sorunları, Çözüm Önerileri*, ed. Gıyasettin Aytaş – Derya Sümer, (Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Aralık 2010), 42-47.

⁷ Cenksu Üçer, “Alevî Nitelemeli Gelenek Ya Da Ocak Ve Gruplar Hakkında Yapılacak Çalışmalarda Ocak Sisteminin Dikkate Alınmasının Önemi”, *e-Makâlât* 12/2 (2019), 386-387.

⁸ Ali Yaman, “Alevîlerde Dedelik ve Dede Ocakları”, *Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü*, (2009), 182.

⁹ Detaylı bilgi için bk. Cenksu Üçer, “Alevî Klasikleri Çalışmalarında Ocak Sisteminin Önemi Üzerine”, *Uluslararası Alevî-Bektâşî Klasikleri Sempozyumu, Sakarya Üniversitesi, 8-9 Kasım 2014*, (2016), 400.

¹⁰ Erkânname isminin hatalı kullanımı ile alakalı benzer örnek için bk. Şule Sezer Cenksu Üçer, “‘Erkânnâme 1’ Adıyla Yayımlanan ‘Tasavvuf Risâlesi’ Adlı Eserde Kur’ân ve Hz. Muhammed Tasavvuru”, *İlahiyat Akademisi: Altı Aylık Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi* 17 (2023), 31-32.

¹¹ Hızırnâme isminin hatalı kullanımı ile alakalı benzer örnek için bk. Cenksu Üçer, “İslam Mezhepleri Tarihi’nde İsimlendirme Sorunu ve Bir Mezhep, Ekol, Gelenek ya da Grubun Kendi Sistematiği İçerisinde Ele Alınmasının Önemi -Alevî Nitelemeli Gelenek Örneğinde”, *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları* XVI/1 (2023), 164-165.

alakalı örnek vermek gerekirse proje dâhilinde olan ve *Hızırnâme* adıyla yayımlanan eserin içerisindeki hatalara işaret etmek yeterli olacaktır. Örneğin Osmanlıca metinde “âli Muhammed” olarak geçen ifade “Ali Muhammed” olarak sadeleştirildiği tespit edilmiştir.¹² Yine “ardından gelen, takip eden” manasında kullanılan “ârdımâğî” kelimesinin “ortak” olarak tercüme edildiği ve Osmanlıca nüshasında var olmayan kelimelerin transkripsiyon kısmına eklendiği saptanmıştır.¹³

Dolayısıyla ele aldığımız konu özelinde bahsedilen sorunlardan bir kısmına işaret eden çalışmalar olsa da bu çalışma kapsamında işaret edilen problemleri ele alan başka çalışma olmaması bu meselenin araştırılmasını elzem kılmıştır. Bu bağlamda söz konusu çalışmamızda yukarı ifade ettiğimiz noktalardan hareketle toplumda var olan Alevîlik ile Sünnîlik arasında derin uçurumların olduğu algısını yıkmak üzere Diyanet Vakfı Yayınları tarafından neşredilip basılan eserlerin bu algıyı yıkmaya olumlu/olumsuz etkisi ele alınmıştır. Ayrıca araştırmamızda özellikle yayımlanan eserlerin, Alevî yazılı kaynaklarına ne derecede katkı sağladığı hususu üzerinde durulmuş ve ilgili eserlerdeki çeviri hatalarının irdelenmesine gayret gösterilmiştir.

1. Alevî Yazılı Kaynaklarına Genel Bir Bakış

Alevîler ile ilgili çalışmalara baktığımızda Alevî geleneğinin zengin ve canlı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Ancak tarihsel ve toplumsal şartların doğal bir neticesi olarak Alevîliğin, yerleşik topluluklar içerisinde gelişme fırsatı bulamadığından ve önemli derecede de göçebe veya yarı göçebe halk kültüründen beslendiğinden yazılı/kitabî olmaktan çok şifahî/sözlü bir kültüre dayandığını söylemek mümkündür.¹⁴ Dolayısıyla Alevî topluluklarda dinî kültür, asırlar boyunca yazılı kaynaklar üzerinden değil de şifahî rivayetlerle devamlılığını sürdürdüğü için zengin bir literatür (yazılı kaynak) oluşturulamamıştır. Bu durum ise tarihsel süreçte dinî inanç, fikir ve duygularını, sözlü olarak aktaran güçlü bir yapının ortaya çıkmasıyla ve şifahî kültürle şekillenen bir toplumsal belleğin meydana gelmesiyle neticelenmiştir.¹⁵ Şifahî kültüre dayanan bu geleneğin, XV. ve

¹² Örnekler için bk. *Hızırnâme*, haz. Baki Yaşa Altınok, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 37, 40, 45, 50, 54, 58, 61, 63, 73, 79, 87, 88, 91, 92, 96 vd.

¹³ *Şeyh Safî Buyruğu*, haz. Doğan Kaplan, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015), 258-259.

¹⁴ Ahmet Yaşar Ocak, “Alevîliğin Tarihsel Sosyal Tabanı İle Teolojisi Arasındaki İlişki Problemine Dair”, *Tarihî ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Alevîler, Bektaşîler, Nusayrîler*, (1999), 394.

¹⁵ Detaylı bilgi için bk. Rıza Yıldırım, “Geleneksel Alevilikten Modern Aleviliğe: Tarihsel Bir Dönüşümün Ana Eksenleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 62 (2012), 135-162.

XVI. yüzyıllardan itibaren yazılı bir kültürü oluşmaya ve bir takım yazılı metinleri ortaya çıkmaya başlamıştır.¹⁶ Sonradan oluşan bu Alevî edebiyatında, *Buyruklar*¹⁷ ve *Erkannâmeler* haricinde Bektâşî Baba ve Dedelerine ait *Velâyetnameler*;¹⁸ Hz Ali ve Ehl-i Beyt'in faziletlerini aktaran *Faziletname*;¹⁹ Kızılbaş veya Bektâşî geleneğindeki adab ve erkânı derleyen *Fütüvvetnameler* (*Kisvetname* ve *Taçnameler*);²⁰ Dedelerin nefes ve deyişlerinden oluşan *Cönkler*;²¹ Hz. Ali, Muhammed el-Hanefiyye gibi zatların kahramanlıklarını masal halinde aktaran mezhepler ve meşrepler üstü *Cenknâmeler*;²² Alevî şairlerinin şiir, nefes ve deyişlerini derleyen *Divanlar*²³ ve Ocaklar için verilmiş *Şecerenameler*²⁴ adıyla meşhur olan tasavvufî edebiyatının farklı türlerinden eserler bulunmaktadır.²⁵ Ancak bunların dışında belli bir edebî türe dâhil olmayan ve herhangi bir şahsa ait veya anonimleşmiş pek çok yazılı eser de vardır. Yine bunların yanı sıra Anadolu yaşayan Alevî çevrelerini Şiileştirmek amacıyla kaleme alınıp Anadolu'ya gönderilen *Kenzü'l-Mesâib* (*Kumru*) ve *Hüsniye* gibi doğrudan Şiilik propagandası üzerine inşa edilmiş eserler de mevcuttur.²⁶

¹⁶ Harun Yıldız, "Anadolu Aleviliğinin Yazılı Kaynaklarına Bakış", *Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi* 9/30 (2004), 325.

¹⁷ Buyrukların isimlendirilmesi ve mahiyeti ile alakalı detaylı bilgi için bk. Sönmez Kutlu, *Alevilik-Bektâşilik Yazıları*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006), 160-162; Doğan Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 99-100; Cenksu Üçer, "Alevî Klasikleri Çalışmalarında Ocak Sisteminin Önemi Üzerine", 385-386.

¹⁸ Detaylı bilgi için bk. Hacı Bektaş-ı Velî, haz. Hamiye Duran, *Velâyetnâme*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014).

¹⁹ Detaylı bilgi için bk. Derviş Muhammed Yemînî, haz. Yusuf Tepeli, *Faziletname*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2002).

²⁰ Detaylı bilgi için bk. *Fütüvvetnâme-i Tarikat*, haz. Osman Aydın, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011).

²¹ Cönklerle alakalı detaylı bilgi için bk. Ozan Yılmaz-Bülent Akın, "Kutsal Sözü Belleği Olarak Cönkler: Alevî Erkânına Ait Bir Cönk Üzerinde Ritüel ve Edebi Bir İnceleme", *Alevilik-Bektâşilik Araştırmaları Dergisi* 13 (2016), 60-110; Hamiye Duran, "Alevilik- Bektâşilik Muhtevalı Bir Cönk", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 61 (2012), 77-108.

²² Cenknâmeler ile alakalı detaylı bilgi için bk. Mehmet Atalan, "Türk Kültüründe Hz. Ali Cenknâmeleri", *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2008), 7-27

²³ Divanda geçen Alevî şairlerinin şiir, nefes ve deyişlerinin örnekleri için bk. Mevlüt Gülmez, "Âşık Ömer Divanı'nda Alevi Bektaşî İzleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 37 (2015), 285-307

²⁴ Şecerename örnekleri ile alakalı detaylı bilgi için bk. Selahattin Bekki - Enis Yalçın, "Bazı Fütüvvetnameler ve Şecerenameler Işığında Hz. Ali", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 90 (2019), 40-43.

²⁵ Bu eserlerin mahiyeti ile alakalı detaylı bilgi için bk. İlyas Üzüm, *Kültürel Kaynaklarına Göre Alevilik*, (İstanbul: Horasan Yayınları, 2003); Yıldız, "Anadolu Aleviliğinin Yazılı Kaynaklarına Bir Bakış", 323-359; Mehmet Saffet Sarıkaya, *XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dini İnanç Motifleri*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002); Sönmez Kutlu, "Alevi-Bektaşî Yazılı (Arap Harfli) Kaynaklarının Neşri ve Ortaya Çıkan Sorunlar", 46.

²⁶ Detaylı bilgi için bk. Murat Han Aksoy, *Şii Paradigmanın Oluşum Sürecinde "Hüsniye"nin Yeri ve Önemi* (Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2010); Harun Yıldız, "Hüsniye'de Mezhebî Motifler", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (2014), 5-30; Sıdika Demirsöz Fatih Usluer, "Risâle-i Hüsniye", *Alevilik Araştırmaları Dergisi = The Journal of Alevi Studies* 4 (ts.), 67-121; Ömer Faruk Teber,

Söz konusu eserlerin önemli bir kısmının, sözlü kültüre dayandığından yazılı değil de şifahî bir niteliğe sahip, belli bir düzenden yoksun gelişigüzel bir tarzda hazırlandıkları, daha çok manzum veya çoğu kez eski Türk inançları ile mitolojik bazı öğelerin de karıştığı masalımsı, destansı ve menakıp türü yapıtlar olduğu anlaşılmaktadır. Kapsam olarak ise genellikle inanç ve ibadet anlayışları, önder bazı tarihsel zatlar ile Alevî-Bektâşî erenlerinin yaşam serüvenleri ile alakalı bu eserlerin, tarih boyunca hitap ettikleri kesimler üzerinde çok önemli tesire sahip oldukları, hatta yarı kutsal metin gibi kabul edildiklerini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bununla beraber bu eserlerin bir kısmının yazarı ve kaleme alınış tarihi bilinmediği için anonimleşmişse de içlerinden bazılarının müellifleri bilinmektedir. Fakat bu eserlerin çoğunun, Kızılbaş ve Bektâşîler tarafından telif edildiği, bir kısmının ise Safevîler tarafından Anadolu coğrafyasında Şiîliği yaymak üzere özellikle yazdırılmış yapıtlar olduğu aktarılmıştır.²⁷

Erdebil Tekkesi ve Bektâşî Ocağı mensupları ya da bu iki ana ocağa bağlı olmayan müstakil ocaklara mensup olan kişiler tarafından kaleme alınan eserler, Alevîlik (Kızılbaşlık) ve Bektâşîliğin temel yazılı kaynakları olarak kabul edilmektedir. Ancak başlangıçta *Menâkıb* veya *Makâlât* olarak bilinen ve Kızılbaş Alevîlerinin intisap ettiği Erdebil Ocağı Kültür Havzası'nın dinî ve tasavvufî görüşlerinin derlendiği bu eserler, zaman içerisinde kapsam olarak birtakım değişikliklere uğramıştır. Özellikle Safevî Devleti'nin Osmanlı Devleti'ne karşı politikasının sonucu olarak Anadolu coğrafyasında yaşayan Kızılbaşların Erdebil Ocağı'na bağlılıklarını devam ettirebilmek ve onları kademeli olarak Şiîleştirebilmek için söz konusu eserlere Şiî unsurlar eklenmiştir.²⁸ Sonraki süreçte ise *Makâlât* ve *Menâkıb* geleneği, İran'da *Kara Mecmua*, Türkiye'de ise dedeler arasında *Kara Deniz* olarak isimlendirilmiştir. Öyle ki Safevîler tarafından Şiî propaganda aracı haline getirilen bu yapıtlar, *Buyruklar* adıyla Anadolu'da Kızılbaş Ocaklarına gönderilmiş ve sonrasında Anadolu'da *Buyruklar* olarak ünlenmişlerdir.²⁹ Bu metinler ise daha çok ya Şeyh Safî'nin bizzat kendi yazdıklarından ya da oğlu Şeyh Sadreddin'in sorduğu sorulara aldığı cevapları kaleme

“Mezhebî Ayrışmanın Politik Sonuçları: Safevî Tarikatının Siyasallaşması”, *İlahiyat Akademisi: Altı Aylık Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi* 5 (2017), 197-198.

²⁷ Yıldız, “Anadolu Alevîliğinin Yazılı Kaynaklarına Bakış”, 4-5.

²⁸ Şiî unsurlarla alakalı örnekler için bk. *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî*, haz. Abdülbaki Gölpınarlı, (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1958), 7, 15, 19, 27, 36 vb.; *Şeyh Bebreddin Menâkıbı*, haz., Abdülbaki Gölpınarlı, (İstanbul: Eti Yayınevi, 1967), 8.

²⁹ Ali Yaman, “Tarihsel Süreç İçinde Kızılbaşlık ve Bektaşilik: Genel Bir Karşılaştırma Denemesi”, *Demokrasi Platformu* II/7 (2006), 24; Doğan Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, 99-100; Cenksu Üçer, “Alevî Klasikleri Çalışmalarında Ocak Sisteminin Önemi Üzerine”, 385-386.

aldığı metinlerden oluşmaktadır. Ancak zamanla Şeyh Safî ile oğlu Şeyh Sadreddin'in isimlerinin olmadığı *Cafer Sadık Buyrukları* veya ikisinin derlemesi şeklinde oluşturulan ve *Buyruk/Buyruklar* adı verilen metinlere dönüşmüşlerdir. Dolayısıyla *Buyruk* adıyla bilinen tek bir metnin olmadığını aksine *Buyruklar* adını verebileceğimiz metinlerin var olduğunu ve bunun hem *Şeyh Safî Buyrukları* ile *Cafer Sadık Buyrukları* hem de ikisinin derlemesi olan *Buyruklar* için de geçerli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.³⁰

Netice itibarıyla sınırlı sayıda ve çeşitli sebeplerden dolayı genellikle Alevî Dedelerinin himayesinde veya bazı yazma eser kütüphanelerinde oldukları bilinen bu yazılı kaynakların daha çok, tasavvufi/mistik nitelikli eserler olduğu anlaşılmaktadır.³¹ Esasında bu eserlerin, tarikat mensuplarından kabul etmeleri beklenen ve ifa etmeleri hedeflenen, daha çok tasavvufî yönü ağır basan birtakım usul ve erkânlarla alakalı kaide ve anlayışları içerdiği görülmektedir.

2. Diyanet Vakfı Yayınları Tarafından Yayımlanan Alevî-Bektâşî Klasikleri Adlı Eserler

Türkiye Diyanet Vakfı'nın tarihi bir sorumluluk üstlenerek başlattığı ve devam ettirdiği "Alevî-Bektâşî Klasikleri" projesi, bu geleneğe ait yazılı edebiyatın gün yüzüne çıkartılarak İslam kültürüne kazandırılması açısından atılmış çok önemli ve isabetli bir adım olmuştur. Orijinal metin, Latinize ve günümüz Türkçesi formunda yayımlanan söz konusu yazılı kaynaklar, Alevîlik-Bektâşîlik terminolojisinin, imgelerinin, öğretilerinin, dil ve üslubunun öğrenilmesi açısından büyük ehemmiyete sahiptir. Daha da önemlisi Alevîlik-Bektâşîlik edebiyatı ile ilgili yapılan bu tarz çalışmalar sayesinde geleneğin kendi renk ve deseni belirginleşecektir. Böylece Alevîliği tarihsel bağlarından koparmak gibi dışarıdan yapılmak istenen müdahaleler etkisiz hale getirilecektir. Ancak bu değerli çalışmalar, ileride yapılabilecek yeni çalışmalara örnek olabilecek nitelikte olsalar da birtakım problemleri de barındırmaktadır.

"Alevî-Bektâşî Klasikleri" olarak yayımlanan eserler, içerik olarak incelendiğinde bazı sorunların var olduğu saptanmıştır. Bunlardan göze çarpan en önemli hususların başında ise bu eserlerin "Alevî-Bektâşî Klasikleri" çatısı altında toplanmasıdır. Nitekim

³⁰ Detaylı bilgi için bk. Kutlu, *Alevi-Bektaşî Yazılı (Arap Harfli) Kaynaklarının Neşri ve Ortaya Çıkan Sorunlar*, 45.

³¹ Tasavvufun bir ilim olarak ilimler tasnifinde ilk geçtiği yer için bk. Ali Kürşat Turgut, "Ebû Hayyân Tevhîdî'nin İlimler Tasvirî: Risâle Fî'l-Ulûm", *Diyanet İlmî Dergi [Diyanet İşleri Reisiği Yıllığı LV/2 (2019)]*, 525-551.

Alevî-Bektâşî geleneği dışındaki bazı eserler, bu geleneğe aitmiş gibi yayımlanmış ve bütün tasavvufî gruplarca sahiplenilmiş olmalarına rağmen sadece Alevî-Bektâşî geleneğine özgüymüş gibi gösterilmiştir. Ancak “Alevî-Bektâşî Klasikleri” içerisinde yayımlanan bazı eserlerin sadece Alevî-Bektâşî geleneğine ait olmadığı bilinmektedir.³²

Örneğin bu seri içerisinde yayımlanan ve *Muhammed bin Hanefiyye Cengi* olarak isimlendirilen *Cenknâme*'de Hz. Ali'nin Havle bint Cafer el-Hanefiyye ile olan izdivacı ve bu birliktelikten doğan oğlu Muhammed b. Hanefiyye (ö. 81/700)'nin cengi anlatılmaktadır.³³ Söz konusu eser, her ne kadar efsanevi bir üslupla yazılmışsa da Anadolu halkının Ehl-i Beyt sevgisini ve onlara vermiş olduğu değeri göstermesi açısından büyük önem arz etmektedir. Fakat Muhammed b. Hanefiyye ile ilgili olan bu cenknâmeler, sadece Alevî-Bektâşî geleneğinde değil; herhangi bir grup taassubu olmadan İslam kültüründe yer almış ve bütün Müslümanlar arasında yaygınlık kazanmış olan cenknâmelerdir.³⁴ Diğer bir ifade ile geçmişte köy odalarında yapılan sohbet meclislerinde okunarak Ehl-i beyt'in anıldığı ve halka tarih bilgisi ve şuuru verilmesinin hedeflendiği bu eserin sadece söz konusu geleneğe aitmiş gibi gösterilmesi gerçeği yansıtmamaktadır. Öyle ki Alevî-Bektâşî nitelemeli gruplara özgü olan yazılı kaynakların *Cönkler* veya *Cönknâmeler* olarak isimlendirildikleri bilinmektedir.³⁵

“Alevî-Bektâşî Klasikleri” serisi bünyesinde yayımlanan *Dâstân-ı İbrahim Edhem*, *Dâstân-ı Fâtıma*, *Dâstân-ı Hâtun* adlı eserler de aynı mahiyettedir. Özellikle İbrahim b. Edhem (ö. 161/778 [?]), bütün sufi geleneklerin ortaklaşa sembolleştirdiği bir isim olmanın³⁶ yanı sıra sadece Alevî-Bektâşî nitelemeli grupların oluşturduğu geleneğe ait gibi gösterilmesi gerçeği yansıtmamaktadır.

Yine “Alevî-Bektâşî Klasikleri” içerisinde yayımlanan *Kitâb-ı Cabbâr Kulu*³⁷ adlı eserde de benzer bir problem bulunmaktadır. *Cabbâr Kulu*'na nispet edilen söz konusu eserde onun

³² Konuyla alakalı detaylı bilgi için bk. Cenksu Üçer, “Alevî Nitelemeli Gelenek Ya Da Ocak Ve Gruplar Hakkında Yapılacak Çalışmalarda Ocak Sisteminin Dikkate Alınmasının Önemi”, 386-389.

³³ Detaylı bilgi için bk. *Muhammed bin Hanefiyye Cengi*, haz. Ceyhun Ünlüer, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010).

³⁴ Mehmet Atalan, *Muhammed b. El-Hanefiyye ve Anadolu'daki Tezahürleri*, (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2007), 203.

³⁵ Detaylı bilgi için bk. Kutlu, *Alevîlik-Bektâşîlik Yazıları*, 160.

³⁶ İbrahim b. Edhem'in tasavvuf tarihindeki yeri için bk. Halime Gül, *İbrahim Bin Edhem ve Tasavvuf Tarihindeki Yeri* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2008).

³⁷ Bk. *Kitâb-ı Cabbâr Kulu*, haz. Osman Eğri, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007).

kimliği, mezhebi ve meşrebi ile ilgili bilgiler paylaşılmaktadır.³⁸ Ancak *Kitab-ı Cabbâr Kulu* adıyla telif edilen bu eser haricinde diğer kaynaklarda kendisiyle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Hayatı ve ilmî kişiliği ile alakalı bu kadar az bilgiye rağmen *Kitâb-ı Cabbâr Kulu* adlı eser, sadece Alevî-Bektâşî nitelemeli grupların oluşturduğu geleneğe aitmiş gibi gösterilmiştir.³⁹ Burada aslında vurgulanması gereken bir diğer önemli husus, rağmen *Kitâb-ı Cabbâr Kulu*'nun bazı nüshalarında Kızılbaşlar hakkında oldukça olumsuz bilgiler ve kanaatler dile getirilmektedir. Buna rağmen aslında Üveysîliğe ait olan eserin⁴⁰ hem diğer Üveysîleri dikkate almadan hem de eserin Kızılbaş/Alevî/Erdebil Sufiyan süreği karşıtlığını dikkate almadan bütün Alevî ve Bektâşîlere ait ortak bir kitapmış gibi yayımlanması son derece sorunludur.

Göze çarpan diğer bir husus, "Alevî-Bektâşî Klasikleri" bünyesinde yayımlanan bazı eserlerin isimlendirme problemidir. Bunun en açık örneğini ise Alevî-Bektâşî yazma kaynaklarından biri olarak kabul edilen ve *Erkânnâme-I* başlığıyla yayınlanan eserin isimlendirmesinde görmekteyiz. Çünkü Bektâşîliğin kurumsallaşma sürecini tamamlamasıyla beraber Bektâşî ocağının adâb ve erkânını derleyen eserlere *Erkannâmeler* adı verilirken⁴¹ Erdebil Ocağı Kültür Havzası'na bağlı gruplar tarafından yazılmış ve genellikle geleneğe ait kaide ve davranışların İmam Ca'fer'e dayandırıldığı eserler, daha çok *Buyruk* olarak isimlendirilmiştir.⁴² Nitekim Menâkıb-ı Şeyh Safî, Risale-i Şeyh Safiyyüddîn, Fütüvvetname-i İmam Cafer Sadık, Vasiyetnâme (Şeyh Safî Vasiyetnâmesi)⁴³ gibi asıl adlarıyla bilinen muhtelif eserlerin *Buyruk* adı ile isimlendirilmesi yakın döneme ait bir gelişmedir. Öyle ki bu eserleri 1958 yılında el yazmasından yayıma hazırlayan Sefer Aytekin ile Hasan Ayyıldız'ın çalışmalarını *Buyruk* olarak isimlendirmesiyle Dedeler ve halk tarafından da kabullenip kullanılmasıyla yaygınlaştığı ifade edilmiştir.⁴⁴

³⁸ *Kitâb-ı Cabbâr Kulu*, 16-18.

³⁹ *Kitâb-ı Cabbâr Kulu*, 17.

⁴⁰ Saim Savaş, "Orta Anadolu Alevîliği'nin Temel Kitaplarından Kitab-ı Cebbar Kulu'nun Din ve Tasavvuf Tarihi Araştırmaları Bakımından Önemi", *Uluslararası Osmanlı Tarihi Sempozyumu Bildirileri (8-10 Nisan 1999)*, (2000), 383.

⁴¹ Detaylı bilgi için bk. Ömer Faruk Teber, "Bektaşî Dervişinin Yol Haritası: Bektaşî Erkannâmeleri", *Doğumunun 800. Yıldönümünde Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, 17-18 Ağustos 2009*, (2009), 359-371.

⁴² Detaylı bilgi için bk. Esat Korkmaz, *Ansiklopedik Alevilik Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003), 86; Kutlu, *Alevî-Bektaşî Yazılı (Arap Harfli) Kaynaklarının Neşri ve Ortaya Çıkan Sorunlar*, 45-46; Cenksu Üçer, "'Erkânnâme 1' Adıyla Yayımlanan 'Tasavvuf Risâlesi' Adlı Eserde Kur'an ve Hz. Muhammed Tasavvuru".

⁴³ Doğan Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, 42-58.

⁴⁴ Cenksu Üçer, "Alevî Klasikleri Çalışmalarında Ocak Sisteminin Önemi Üzerine", 385.

Hatta *Menâkıb-ı İmam Cafer*, *Menâkıb-ı Şeyh Safî* ya da *Fütüvvetnâme* gibi isimlerle anılan eserler, zaman içerisinde Buyruk diye adlandırılmaya başlanmıştır.⁴⁵ Bu noktadan hareketle *Erkânnâme-I* adlı eser mercek altına alındığında içerik olarak *Buyruk* nüshası olduğu anlaşıldığı halde yayıma hazırlanırken *Erkânnâme* ismiyle basıldığı görülmektedir. Öyle ki *Erkânnâme-I* adı altında toplanan risalelerin genellikle Şeyh Safiyüddin Erdebilî’ye ait olmaları ve bu risalelerden birinin *Menâkıb-ı Şeyh Safî* adında olması, bir diğ erinin de İmam Ca’fer ile Hz. Ali arasında talip-mürebbi ilişkisini konu alan bir diyalogu içermesi de bunu destekler niteliktedir.⁴⁶

Buna benzer diğ er bir örneği yine *Hızırnâme* adlı eserin isimlendirmesinde görmekteyiz. Bu eser de aynı şekilde Buyruk türü eserlerin özelliklerini taşımasına rağmen yayıma hazırlayan müellif tarafından *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*⁴⁷ ile *Şeyh Safî Buyruğu*⁴⁸ bir araya getirilerek Hızır motifleri eklenmiş ve *Hızırnâme* olarak isimlendirilmiştir.⁴⁹ Söz konusu durumun eserin giriş kısmında ifade edilmiş olması bu eserlerin her birinin müstakil birer yazılı kaynak oldukları gerçeğini değiştirmeyecektir.⁵⁰

Neşredilen “Alevî-Bektâşî Klasikleri” ile ilgili dikkat çeken bir başka problem, eserlerin detaylı bir şekilde araştırılıp tahkikli olarak yayımlanmamasıdır. Nitekim bu eserlerin farklı kütüphanelerde ve kişilerde birçok farklı nüshası bulunduğu halde yayımlanan eserlerin tamamının asıl nüshalar değil de istinsah edilmiş nüshalar olduğu görülmektedir. Öyle ki eserlerin giriş kısmında bu eserlerin istinsah edilmiş nüshalar olduğu belirtilmiştir.⁵¹ Ancak istinsah edilmiş eserlerde, müstensihler tarafından esere ekleme veya çıkarmalar yapılabileceği ve bu durumun da eseri saihlikten uzaklaştırdığı bilinmektedir.

İstinsah edilmiş eserlere müstensihler tarafından ekleme veya çıkarma yapıldığına *Makâlât* adlı eseri hazırlayanlar da dikkat çekmiş ve kırk makamın Arapça aslıyla aynı olduğunu fakat diğ er yerlerde müstensihin ekleme ya da çıkarmalarının olduğunu

⁴⁵ *Buyruk*, drl. Sefer Aytekin, (Ankara: Emek Basım-Yayımevi, 1958), 3; Doğan Kaplan, “Aleviliğin Yazılı Kaynaklarından Buyruklar ve Muhtevaları Üzerine”, *Uluslar Arası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu 1(28-30 Eylül 2005)*, (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2005) 20/234.

⁴⁶ *Erkânnâme-I*, 25-70, 97-209.

⁴⁷ Bk. *İmam Ca’fer-i Sadık Buyruğu*, haz. Fuat Bozkurt, (İstanbul: Salon Yayınları, 2018).

⁴⁸ Bk. *Şeyh Safî Buyruğu*.

⁴⁹ *Hızırnâme*, 23.

⁵⁰ *Hızırnâme*, 23.

⁵¹ Bunun için bk. *Fütüvvetnâme-i Tarikat*, 23; *Makâlât*, haz. Ali Yılmaz, vd., (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 37; *Velayetnâme*, haz. Hamidiye Duran, (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2014), 18-19.

belirtmişlerdir.⁵² Dolayısıyla bu metinlerin güvenilirliklerinin arttırılması için mevcut olan diğer nüshalarla karşılaştırılarak yayımlanması gerekmektedir. Fakat “Alevî-Bektâşî Klasikleri” adlı çalışmada böyle bir metoda başvurulmamış, eserler olduğu şekliyle tekrar istinsah edilerek yayımlanmıştır. Karşılaştırmalı olarak ele alınmadan derlenen bu tür çalışmalarda ortaya çıkabilecek en dikkat çekici problemlerden birini örnek vermek gerekirse tarikat makamlarının sayılarındaki tutarsızlığa işaret etmek yeterli olacaktır. Öyle ki “Alevî-Bektâşî Klasikleri” serisinde yayımlanan *Makâlât* adlı eserde, tarikat makamları on bir makam şeklinde verilirken⁵³ Esat Coşan’ın *Hacı Bektaş-ı Veli Makâlât* adlı tahkikli çalışmasında tarikat makamları on makam olarak sıralanmıştır.⁵⁴

Son olarak “Alevî-Bektâşî Klasikleri” serisiyle alakalı olarak işaret etmek istediğimiz bir diğer problem, eserlerin Latinize ve günümüz Türkçesi formunda yayımlanması esnasında yapılan hatalarıdır. Nitekim bu proje kapsamında yayımlanmış olan *Hızırnâme* adlı eserin giriş kısmında da bu hususa işaret edilmiş ve metnin sade bir Türkçe ve günlük konuşma diliyle kaleme alındığı belirtilmiştir. Bununla beraber müstensihinin Türkçe haricinde bir dil bilmediği, Arapça ve Farsça sözcüklerinin yazımında kurallara uyulmadığı ve kelimelerin daha çok Türkçe telaffuz edildiği haliyle yazıya geçirildiği açık bir şekilde ifade edilmiştir.⁵⁵ Bu bağlamda göze çarpan noktaların başında ise “Ali” ismi ile ilgili yapılan çeviri hataları gelmektedir. Öyle ki Osmanlıca metinde “âli Muhammed” olarak geçen ifadelerin tamamı “Ali-Muhammed” olarak sadeleştirilmiştir.

Bu durum *Hızırnâme*’nin 174. sayfasında açık bir şekilde görülmektedir. Asıl nüshanın belirtilen sayfasında yazılış itibariyle “Ali” ismi dört defa geçmektedir. Bunlardan özel isim olarak kullanılan “Ali” ismi (علي) sonunda noktalı “y” (ي) harfi ile biterken “Ali-Muhammed” ifadesindeki “Ali” (على) kelimesi noktasız “y” (ى) ile bitmektedir.⁵⁶ Ancak eserin birçok yerinde yazar, bununla alakalı bir karışıklığın olabileceği ihtimalini vermemiş olmalı ki böyle bir detaya dikkat etmeden “Ali” ismini noktalı veya noktasız “y” (ى) harfi ile gelişigüzel bir şekilde kaleme almıştır.⁵⁷

⁵² *Makâlât*, 32.

⁵³ *Makâlât*, 75-78.

⁵⁴ Esat Coşan, *Hacı Bektaş-ı Veli Makâlât*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990), 15-18

⁵⁵ *Hızırnâme*, 13.

⁵⁶ *Hızırnâme*, 174, 178.

⁵⁷ *Hızırnâme*, 37, 40, 45, 50, 54, 58, 61, 63, 73, 79, 87, 88, 91, 92, 96 vd.

Dolayısıyla “Ali” ismi ile “âl-i” ifadesi birbirine karışmış ve birçok yerde “âl-i Muhammed” ibaresinin, “Ali-Muhammed” şeklinde sadeleştirilmesi yapılmıştır. Nitekim eserin muhtelif yerlerinde “âli” kelimesi de “Ali” ismiyle birebir aynı şekilde (على) yazılmıştır.⁵⁸ Buna karşılık “Hak-Muhammed-Ali” tabirinde özel isim olarak kullanılan “Ali” isminin belirttiğimiz şekilde kaleme alındığı eserin farklı yerlerinde görülmektedir.⁵⁹ Yine müstensihin kendi adını yazarken aynı yöntemi kullanarak “Ali” ismini noktalı “y” (ي) harfiyle yazmış olması da bunu destekler mahiyettedir.⁶⁰

Yine buna benzer bir örneği Şeyh Safî Buyruğu’nun 63a varlığında “ortak” olarak çevrilen “ârdimâğı” kelimesinde görmekteyiz. Söz konusu sözcüğün olduğu pasaj Osmanlıca, “Muhammed ârdimâğı Ali halîfenün irşâdı buyurmak kisvet giydirmek” olarak yazıldığı halde “Muhammed ârdimâğı Ali halîfenün irşâdı buyur yeni kisvet giydirmek” şeklinde transkripsiyonu yapılmıştır.⁶¹ Söz konusu cümlede yapılan iki önemli hatadan birincisi, Osmanlıca nüshada “yeni” kelimesi olmadığı halde transkripsiyonu esnasında bu kelime eklenmiş ve cümlenin çevirisi buna göre yapılmıştır. İkinci ehemmiyetli husus ise “ârdimâğı” kelimesinin “ortak” olarak Türkçeye çevrilmiş olmasıdır. Dolayısıyla ilgili bölüm, “Muhammed ortağı Ali halifenin görevi irşad buyurmak yeni kisvet giydirmektir.” şeklinde Türkçeye tercüme edilmiştir. Böyle bir tercüme hatalı olmasının yanı sıra Ali’nin, Hz. Muhammed’in ortağıymış gibi bir mananın ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Nitekim araştırmalarımız neticesinde “ârdimâğı” kelimesinin daha çok İç Anadolu yöresinde “ardından gelen, takip eden” anlamında kullanıldığı anlaşılmıştır. Bu bağlamda cümlenin, “Muhammed’i takip eden Ali halifenin görevi irşad buyurmak kisvet giydirmektir.” şeklinde yeniden düzenlenmesinin daha isabetli olacağı fikri hâsıl olmuştur. Öyle ki “Alevî-Bektâşî Klasikleri” projesi kapsamında yayımlanan Alevî yazılı kaynakları detaylı bir şekilde incelendiğinde bunlara benzer örneklerin var olduğu görülecektir.

⁵⁸ *Hızırnâme*, 238.

⁵⁹ *Hızırnâme*, 462.

⁶⁰ *Hızırnâme*, 585. Ayrıca “Ali” ifadesinin özel isim olarak yazıldığı kullanımları için bk. *Hızırnâme*, 45, 51, 60, 185, 213, 215, 226, 261, 281, 283, 321 vd.

⁶¹ *Şeyh Safî Buyruğu*, 258-259.

Sonuç

Araştırmalarımız neticesinde Alevî-Bektâşî geleneğine ait yazılı edebiyatın gün yüzüne çıkartılarak İslam kültürüne kazandırılması açısından büyük bir öneme sahip olan “Alevî-Bektâşî Klasikleri” adlı yazılı kaynakların önemine binaen yeniden elden geçirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu tür eserlerin istinsahtan kaynaklı hatalarının olabileceği gerçekliğinden hareketle hataların tekrar edilmemesi veya hataların minimize edilmesi için gün yüzüne çıkarılmayı bekleyen, kütüphanelerde ve bazı şahısların elinde bulunan el yazması *Velayetnâme*, *Menâkıbnâme*, *Fazîletnâme*, *Erkânnâme*, *Salavatnâme*, *Nasihâtâme*, *Cönk*, *İcazetnâme*, *Şecere*, *Ferman* gibi belgelerin, mevcut tüm farklı nüshalarının karşılaştırılıp günümüz Türkçesine aktararak yayımlanması gerektiği kanaati hâsıl olmuştur. Çünkü böyle bir çalışma, ilgili eserlerdeki inanç, ibadet ve ahlâkla alakalı öğelerin araştırmacılar ve toplum tarafından doğru bir şekilde öğrenilmesini sağlayacaktır. Bununla beraber Alevîlik-Bektâşîlik konusundaki zihin karışıklığının giderilmesi ve kavram kargaşasının da önüne geçilmesi açısından son derece önemli bir adım atılmış olacaktır.

Genel olarak Alevî kaynaklarının neşredilmesinde dikkat edilmesi gereken hususların yanında özellikle Erdebil Süreği ve Bektâşî tasavvuf edebiyatını, neşrecek araştırmacıların dikkat etmesi gereken birtakım hususlar bulunmaktadır. Öncelikle eseri neşrecek kimseler, eseri doğru bir şekilde anlayabilecek Arapça ve Farsça bilgisine sahip olmalıdır. Bunun yanında, yazma eserleri okumaya ve tahkikli neşirlerini yapabilmeye yönelik ilmi bir eğitim almış olmalıdır.

Kızılbaş Kültür Havzası ve Bektâşî Kültür Havzası'na ait eserlerde, Türklerin İslam'dan önce sahip oldukları ve İslamiyet'in kabulünden sonra da devam ettirdikleri diğer dinî inançlara ait dinî, tarihî ve kültürel motifler bulunmaktadır. Buradan hareketle konuyla alakalı çalışmalarda bulunacak olan araştırmacı Dinler Tarihi, Türk Tarihi ve Türk kültürü ile ilgili yeterli donanımına sahip olmalıdır. Yine araştırmacı, söz konusu eserlerde, tasavvufî unsurların dışında İslam mezheplerinin görüş ve yorumları da yer aldığı için İslam Mezhepleri Tarihi sahasında da yeterli bilgiye sahip olmalıdır. Ayrıca söz konusu eserler İslam tasavvuf edebiyatı ve Türk tasavvuf edebiyatının güzide eserlerinden oldukları için bunların evvela doğru anlaşılabilmesi adına araştırmacı tasavvuf tarihi, tasavvufa ait klasik eserler ve tasavvufa özgü dil ile muhtevasına hâkim olmalıdır.

Yine araştırmacı bu eserlere yaklaşımında objektiflikten taviz vermeden, İslam aleyhtarlığı ve Sünnilik karşıtlığı üzerinden bir Alevîlik tasavvuru oluşturma amacı ile yaklaşmamalıdır. Özellikle bu tarz çalışmalarda kavramların içini boşaltarak yerine araştırmacı kendi kültürünü ifade eden değerleri yüklememelidir. Bu çalışmalara önyargısız bir bilimsel hazırlıkla yola çıkılmalı ve araştırma, ideolojik, siyasî ve mezhebî propagandaların etkisinden arındırılarak mutlaka bilimsel yöntemlerle sürdürülmelidir.

Birden fazla nüshası bulunan bu tür çalışmalarda araştırmacı, tek bir nüsha ile yetinmemelidir. Söz konusu çalışmalar, Arap harflerinden Latin harflerine aktarımı şeklinde değil de ilmî tenkit kriterlerinin gerektirdiği üzere mevcut bir eserin bütün yazmaları tespit edilerek tamamının karşılaştırılması neticesinde tahkikli neşirlerinin yapılması yoluna gidilmelidir. Bunun için de mümkün oldukça birinci el kaynaklara başvurulmalıdır. Nitekim herhangi bir mezhebi, dinî hareketi veya cemaati doğru anlayabilmenin ve tanımlayabilmenin en etkili yolu, ilgili ekolün birinci el kaynaklarına ulaşip bunları olduğu haliyle ortaya koymaktan geçtiği açıktır.

Kaynakça / References

- Aksoy, Murat Han. *Şii Paradigmanın Oluşum Sürecinde “Hüsniye”nin Yeri ve Önemi*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2010.
- Aksüt, Hamza. *Aleviler : Türkiye - İran - Irak - Bulgaristan*. Ankara : Yurt Kitap Yayın, 2009.
- Ali Yaman. “Alevîlerde Dedelik ve Dede Ocakları”. *Geçmişten Günümüze Alevî-Bektâşî Kültürü*, 178-202.
- Atalan, Mehmet. *Muhammed b. el-Hanefiyye ve Anadolu’daki Tezahürleri*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2007.
- Atalan, Mehmet. “Türk Kültüründe Hz. Ali Cenknâmeleri”. *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2008), 7-27.
- Aytaş, Gıyasettin (ed.). *Bingöl, Muş/Varto yörelerinde ocaklar, oymaklar ve boylarla ilgili araştırma sonuçları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, 2010.
- Bekki, Selahattin - Yalçın, Enis. “Bazı Fütüvvetnameler ve Şecerenameler Işığında Hz. Ali”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 90 (2019), 25-46.
- Buyruk*. Haz. AYTEKİN, SEFER. Ankara: Emek Basım-Yayınevi. 1958.
- Coşan, Esad. *Hacı Bektaş-ı Veli Makâlât*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Dönmez, Banu Mustan. “Alevi Müziğinin Geleceği: Sözlü Kültür Ürünlerinin Modern Dünyadaki Konumu ve Dönüşümü”. *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu (03-05 Ekim 2013)*, Ed. Mehmet Yazıcı. 2/189-203. Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2014.

- Duran, Hamiye. "Alevilik- Bektaşilik Muhtevalı Bir Cönk". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 61 (2012), 77-108.
- Engin, İsmail. "Alevilik ve Bektaşilik Araştırmalarında Yöntem, Yaklaşım Sorunu". *I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu (22-24 Ekim 1998)*. 121-123. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, 1999.
- Erkânnâme-I*. Haz. Doğan Kaplan. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014.
- Ersal, Mehmet. *Alevilik Kavramları ve Ocak Sistemi-Çocuk Havzası Örneği-*. Ankara: Hacı Bektaş Veli Araştırmaları, 2016.
- Fütüvvetnâme-i Tarikat*. Haz. Osman Aydın. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- Gül, Halime. *İbrahim Bin Edhem ve Tasavvuf Tarihindeki Yeri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2008.
- Gülmez, Mevlüt. "Âşık Ömer Divanı'nda Alevi Bektaşî İzleri". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 37 (2015), 285-307.
- Hâcî Bektâş-ı Velî. *Velâyetnâme*. Haz. Hamiye Duran. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014.
- Hızırnâme*. Haz. Baki Yaşa ALTINOK. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- İmam Ca'fer-i Sadık Buyruğu*. Haz. Fuat BOZKURT. İstanbul: Salon Yayınları, 2018.
- Kaplan, Doğan. "Aleviliğin Yazılı Kaynaklarından Buyruklar ve Muhtevaları Üzerine". *Uluslar Arası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu 1(28-30 Eylül 2005)*. 20/234. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2005.
- Kaplan, Doğan. *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Kitâb-ı Cabbâr Kulu*. Haz. Osman Eğri. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Korkmaz, Esat. *Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003.
- Kutlu, Sönmez. *Alevilik-Bektâşîlik Yazıları*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006.
- Kutlu, Sönmez. "Alevi-Bektaşî Yazılı (Arap Harfli) Kaynaklarının Neşri ve Ortaya Çıkan Sorunlar". *Alevi ve Bektaşî Yayınlarının Temel Sorunları, Çözüm Önerileri*. Ed. Gıyasettin Aytaş – Derya Sümer. 42-73. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Aralık 2010.
- Kutlu, Sönmez. "Tarihsel Süreçte Aleviliğin Yazılı Kaynaklarında Yapılan Metin Tahrifatı: Safvetu's-Safâ'nın Türkçe Çevirileri Örnekleme Üzerinden". *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 8/20 (2007), (Mevlana'ya Armağan Sayısı), 21-32.
- Makâlât*. Haz. Ali Yılmaz vd, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, , 2013.
- Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî*. Haz. Abdülbaki Gölpınarlı. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1958.
- Muhammed bin Hanefiyye Cengi*. Haz. Ceyhun Ünlüer. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Ocak, Ahmet Yaşar. "Aleviliğin Tarihsel Sosyal Tabanı İle Teolojisi Arasındaki İlişki Problemine Dair". *Tarihî ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Alevîler, Bektaşîler, Nusayrîler* (1999), 385-398.

- Ocak, Ahmet Yaşar. “Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik Araştırmalarında Tarihi Bozma, Yaklaşım ve Tarihsel Perspektif Yanlıları”. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi* 2/7 (2006), 127-136.
- Rençber, Fevzi. *Hakk Muhammed Ali aşkı : “Adıyaman Alevileri”*. Ankara : Gece Kitaplığı, 2014.
- Sarıkaya, Mehmet Saffet. XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu’da Fütüvvetnamelere Göre Dini İnanç Motifleri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Savaş, Saim. “Orta Anadolu Alevîliği’nin Temel Kitaplarından Kitab-ı Cebbar Kulu’nun Din ve Tasavvuf Tarihi Araştırmaları Bakımından Önemi”. *Uluslararası Osmanlı Tarihi Sempozyumu Bildirileri (8-10 Nisan 1999)*, 377-385.
- Şeyh Bebreddin Menâkıbı. Haz. Abdülbaki Gölpınarlı. İstanbul: Eti Yayınevi, 1967.
- Şeyh Safî Buyruğu. Haz. Doğan Kaplan. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015.
- Teber, Ömer Faruk. Bektaşî Erkânnâmelerinde Mezhebî Unsurlar. Ankara : Aktif Yayınevi, 2008.
- Teber, Ömer Faruk. “Bektaşî Dervişinin Yol Haritası: Bektaşî Erkannâmeleri”. Doğumunun 800. Yıldönümünde Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, 17-18 Ağustos 2009, 359-371.
- Teber, Ömer Faruk. “Mezhebî Ayrışmanın Politik Sonuçları: Safevî Tarikatının Siyasallaşması”. İlahiyat Akademi: Altı Aylık Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi 5 (2017), 193-200.
- Turgut, Ali Kürşat. “Ebû Hayyân Tevhîdî’nin İlimler Tasviri: Risâle Fi’l-Ulûm”. Diyanet İlmi Dergi [Diyanet İşleri Reisliği Yıllığı LV/2 (2019)], 525-551.
- Turhan, Mümtaz. *Kültür Değişmeleri*. İstanbul: Marmara Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1987.
- Türkdoğan, Orhan. *Değişme, Kültür ve Sosyal Çözülme*. İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1996.
- Usluer, Fatih-Demirsöz, Sıdıka. “Risâle-i Hüsnîye”. *Alevilik Araştırmaları Dergisi = The Journal of Alevi Studies* 4 (ts.), 67-121.
- Üçer, Cenksu. “Alevî Klasikleri Çalışmalarında Ocak Sisteminin Önemi Üzerine”. *Uluslararası Alevî-Bektâşî Klasikleri Sempozyumu, Sakarya Üniversitesi, 8-9 Kasım 2014*, 383-403.
- Üçer, Cenksu. *Anadolu’da Alevi Ocakları ve Grupları*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019.
- Üçer, Cenksu. “Alevî Nitelemeli Gelenek Ya Da Ocak Ve Gruplar Hakkında Yapılacak Çalışmalarda Ocak Sisteminin Dikkate Alınmasının Önemi”. *e-Makâlât* 12/2 (2019), 353-402.
- Üçer, Cenksu, Şule Sezer. “‘Erkânnâme 1’ Adıyla Yayımlanan ‘Tasavvuf Risâlesi’ Adlı Eserde Kur’ân ve Hz. Muhammed Tasavvuru”. *İlahiyat Akademi: Altı Aylık Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi* 17 (2023), 23-56.
- Üçer, Cenksu. “İslam Mezhepleri Tarihi’nde İsimlendirme Sorunu ve Bir Mezhep, Ekol, Gelenek ya da Grubun Kendi Sistematiği İçerisinde Ele Alınmasının Önemi -Alevî Nitelemeli Gelenek Örneğinde”. *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları* XVI/1 (2023), 143-181.
- Üzüm, İlyas. *Kültürel Kaynaklarına Göre Alevilik*, İstanbul. Horasan Yayınları, 2003.
- Velayetnâme*. Haz. Hamidiye Duran. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2014.

- Yaman, Ali. *Alevilik'te Dedelik ve Ocaklar : Dedelik Kurumu Ekseninde Değişim Sürecinde Alevilik*. İstanbul : Karacaahmet Sultan Derneği, 2004.
- Yaman, Ali. "Tarihsel Süreç İçinde Kızılbaşlık ve Bektaşilik: Genel Bir Karşılaştırma Denemesi". *Demokrasi Platformu* II/7 (2006), 1-33.
- Yemînî, Derviş Muhammed. *Faziletname*. Haz. Yusuf Tepeli. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2002.
- Yıldırım, Rıza. "Geleneksel Alevilikten Modern Aleviliğe: Tarihsel Bir Dönüşümün Ana Eksenleri". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 62 (2012), 135-162.
- Yıldız, Harun. "Anadolu Aleviliğinin Yazılı Kaynaklarına Bakış". *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 30 (2004), 323-359.
- Yıldız, Harun. *Anadolu Aleviliği : Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme*. Ankara : Araştırma Yayınları, 2004.
- Yıldız, Harun. "Hüsniye'de Mezhebî Motifler". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (2014), 5-30.
- Yılmaz, Ozan – Akın, Bülent. "Kutsal Sözü Belleği Olarak Cönkler: Alevî Erkânına Ait Bir Cönk Üzerinde Ritüelik ve Edebi Bir İnceleme". *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* 13 (2016), 60-110.